

Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu

Artykuł:

Stoliński Zygmunt: Szkolnictwo niemieckie w Polsce

Źródło:

Sprawy Narodowościowe Rok 1 1927 numer 3, strony 236-259

Artykuł udostępniony cyfrowo w ramach zadań projektu pt.

„Digitalizacja i udostępnianie online »Bibliografii gospodarki Wielkopolski 1919-39«

H. Maciejewskiej” (SONB/SP/550684/2022)

są bardzo do siebie zbliżone (4 552.035 i 4.686.000), a w każdym razie bliższe urzędowym wynikom spisu 1921 r. aniżeli fantastycznym obliczeniom polityków ukraińskich. Gdybyśmy do uzyskanych przez nas cyfr dodali jeszcze parę set tysięcy jako przyrost naturalny z lat 1922—1926, to i tak cyfra nasza byłaby daleką od cyfr, wysuwanych przez Ukraińców, zwłaszcza, że ci ostatni, wymieniając 7 czy 8 milionów, nie uwzględniają również przyrostu naturalnego, bo z tą cyfrą spotykamy się już w latach 1922 i 23.

Leon Wasilewski.

Szkolnictwo niemieckie w Polsce.

„Język niemiecki winien być odtąd nietylko przedmiotem nauczania, lecz także jedynym środkiem nauczania we wszystkich przedmiotach, wykładanych w szkole. Tylko wykład religii w niższych klasach, do których uczęszczają dzieci nie mówiące po niemiecku, może się odbywać w języku macierzystym dzieci, jednakże z zastrzeżeniem, że materiału pamięciowego należy dzieci nauczyć możliwie w niemieckim języku. Szkoły, do których uczęszcza 25 procent dzieci o niemieckiej narodowości, należy uważać i traktować jako czysto niemieckie szkoły (wyłącznie z językiem niemieckim). Gdzie ogólne stosunki wymagają albo pozwalają, należy także takie szkoły uznać jako czysto niemieckie, gdzie wyżej wymieniony procent nie zupełnie jest osiągnięty”.

Tak brzmiało rozporządzenie niemieckie z dnia 20 września 1872 r. w odniesieniu do szkół, do których zmuszone były uczęszczać dzieci polskie. Dla szkół średnich, łącznie z seminarjami nauczycielskimi, środkiem nauczania był wyłącznie język niemiecki. Za prywatne nauczanie dzieci języka polskiego i za rozmowy dzieci pomiędzy sobą w języku macierzystym przewidziane były w Niemczech ostre kary. Nakaz udzielania nawet nauki religii w języku niemieckim doprowadził do słynnego na całym świecie procesu wrzesińskiego.

Powyższą zasadę tępienia narodowości polskiej na ziemiach polskich starali się Niemcy wytłomaczyć i uzasadnić nawet względami moralnymi jeszcze krótko przed wojną. W wydanym w 1913 roku drugim roczniku „Ostland, Jahrbuch für Ostdeutsche Interessen” między innymi przez Otona Hoetscha, Manfreda Lauberta i Ericha Zechlina, dzisiejszych bojowników o prawa mniejszości niemieckiej w poszczególnych państwach, a szczególnie w Polsce, twierdzi na str. 105 niejaki Richard Rassek, że „przy wydaniu zakazu uczenia języka ojczystego kierowano się względami na dobro publiczne całego Państwa. Przez utrakwistyczne bowiem różnicowanie obywateli uczyniłoby się wątpliwą jedność organizmu państwowego i przez to naraziłoby się zdolność Państwa do egzystencji”.

Nie należy sądzić, że zapatrywanie takie były wśród Niemców odosobnione. Kto osobiście z zarządzeniami temi musiał się bliżej zetknąć, dobrze zdaje sobie sprawę z tego, że był to prawie ogólny dogmat całego Narodu Niemieckiego w odniesieniu do Polaków oraz innych narodowości, zamieszkujących w Niemczech, a nawet, że zasady te stosowały z całą srogością i rzadką bezwzględnością te same koła niemieckie, które dziś po uzyskaniu niepodległości pozostały na ziemiach polskich i które z dużym tupetem domagają się dziś szkół niemieckich z pełnym językiem wykładowym niemieckim we wszystkich przedmiotach dla swoich dzieci.

Takie to przepisy szkolne zastała Polska z chwilą odzyskania niepodległości w zachodnich województwach. Jednakże Polska nie stosowała tych samych przepisów do niemieckiej młodzieży, nie będącej zresztą na ziemiach polskich ludnością tubylczą, jakie Niemcy stosowali w odniesieniu do Polaków, lecz przeprowadziła natychmiast, nim jeszcze zobowiązała się do tego traktatami międzynarodowymi, ogólną zasadę, uczęszczania dzieci polskich do szkół polskich, a dzieci niemieckich do szkół niemieckich o pełnym języku wykładowym niemieckim. (Rozporządzenie Naczelnego Prezesa w Poznaniu p. Trąpczyńskiego, dzisiejszego Marszałka Senatu, z dnia 25.I. 1919 r.). Robiono nawet rodzicom niemieckim pewne trudności (rozporządzenie z dnia 3 czerwca 1919*) o ile zamierzali dzieci swoje posyłać do szkół polskich.

Kwestja organizacji szkolnej na terenach Województw Poznańskiego i Pomorskiego została szczegółowiej uregulowana rozporządzeniem Ministra b. Zaboru Pruskiego z dnia 10 marca 1920 r., którego zasadą naczelną było, udzielanie polskiej nauki dzieciom polskim, a niemieckiej dzieciom niemieckim. W każdej gminie, w której znalazło się co najmniej 40 dzieci niemieckich w wieku szkolnym, utworzono publiczne szkoły powszechne albo co najmniej klasy niemieckie z wykładowym językiem niemieckim. Szkoły te podlegały dopiero wtedy zamknięciu, o ile w dwóch po sobie następujących latach liczba dzieci niemieckich miałaby stale spadać poniżej przepisanej normy, to znaczy, że do szkół niemieckich stosowano te same zasady ze względów oszczędnościowych co do szkół polskich.

Zaznaczyć należy, że przepisy te w zupełności odpowiadają zobowiązaniom, jakie Polska przyjęła w Wersalskim Traktacie t. zw. Małym. Smiało rzec można, że Polska wyszła nawet poza ramy Traktatu, jeżeli we wszystkich tych miastach i okręgach, które nie były „zamieszkałe przez znaczny odłam obywateli języka innego niż polski” (art. 9 Traktatu), utworzono publiczne szkoły powszechne o niemieckim języku wykładowym.

Po dobrowolnem bowiem opuszczeniu Polski przez liczne rzesze urzędników niemieckich i związanych z urzędniczymi sferami innych kół niemieckich, nawet na terenie Województw Poznańskiego i Pomorskiego, systematycznie germanizowanych przez okres niewoli, pozostały tylko

*) Każdy Niemiec, o ile zamierzał dziecko swe posyłać do polskiej szkoły musiał uzyskać specjalne pozwolenie i złożyć piśmienne oświadczenie, że jest mu wiadomem, że dziecku jego w polskiej szkole udzielać się będzie całkowitą naukę w języku polskim i że polska szkoła nie może brać względu ani na narodowe ani religijne właściwości dziecka.

nieliczne kolonie niemieckie, nieraz słabsze pod względem liczebnym od kolonii niemieckich w okręgach centralnych Polski. Z tych względów, nie stanowią prawie nigdzie „znacznego odłamu społeczeństwa”, mieliby Niemcy tylko prawo do prywatnych szkół, utrzymywanych własnym kosztem, co im zagwarantowała Konstytucja w art. 110, analogicznym do art. 8 Wersalskiego Traktatu Małego.

Nieco odmienne przepisy obowiązują do roku 1939 na obszarze Górnego Śląska, ujęte w Konwencji Genewskiej z dnia 15 maja 1922 r. Publiczne szkoły powszechne o niemieckim języku wykładowym są tam również zakładane na wniosek rodziców 40 dzieci, można je jednakże dopiero zamknąć, o ile liczba dzieci spadnie poniżej 40 w trzech (a nie dwóch) następujących po sobie latach. Pozatem przewiduje Konwencja Genewska w publicznych szkołach powszechnych naukę języka niemieckiego jako specjalnego przedmiotu, o ile zażądają tego rodzice przynajmniej 18 dzieci oraz naukę religii w języku niemieckim na wniosek rodziców 12 uczniów. Również reguluje Konwencja Genewska tworzenie niemieckich szkół średnich (gimnazjów) a mianowicie na wniosek rodziców trzystu dzieci, tworzenie mniejszościowych klas przy szkołach średnich w czterech niższych klasach dla 50 dzieci, a w wyższych klasach dla 20 dzieci. Na wniosek rodziców 25 dzieci należy ponadto w szkołach średnich udzielać naukę języka niemieckiego jako przedmiotu, a na wniosek rodziców 18 dzieci religię w języku niemieckim.

Po tem bardzo ogólnem scharakteryzowaniu przepisów o szkolnictwie niemieckim w Polsce, przechodzimy do omówienia stanu liczebnego szkół niemieckich w całym państwie, by wykazać o ile Polska w odniesieniu do mniejszości niemieckiej stosuje zasadę swobodnego rozwoju właściwości narodowościowych i pielęgnowania języka macierzystego wśród dzieci niemieckich. Skoro bowiem kwestja szkolna jest dobrze rozwiązana, śmiało rzec można że staje się zadość większości postulatów, nie mówiąc o gospodarczych, mniejszości narodowych i tworzy się odpowiednie warunki dla zachowania najgłówniejszych właściwości narodowych. Inne bowiem postulaty są przez państwa naogół realizowane jako rzeczy samo przez się zrozumiałe, albo też są to rzeczy mniejszego znaczenia.

Umieszczone poniżej zestawienie niemieckich szkół powszechnych z roku szkolnego 1926/27 dokładnie ilustruje stan szkolnictwa niemieckiego na całym obszarze Polski. Są to szkoły powszechne tak publiczne jak i prywatne, szkoły wyłącznie niemieckie, gdzie jedynym językiem wykładowym jest język niemiecki i gdzie polskiego uczy się tak samo, zresztą na wyraźne żądanie miarodajnych kół niemieckich, jak n.p. nauki rachunków lub rysunków, i szkoły polsko-niemieckie, gdzie w oddzielnych klasach pod wspólnym kierownictwem i w jednym gmachu szkolnym dzieci polskie otrzymują pełną naukę w języku polskim a dzieci niemieckie pełną naukę w języku niemieckim. Polsko-niemieckie szkoły nie są więc szkołami t. zw. typu utrakwistycznego. Pozatem dajemy osobne zestawienie według województw a nawet dzielnic i według powiatów. W zestawieniu powiatowem z trzech Województw Zachodnich podajemy dane liczbowe o ogólnem szkolnictwie powszechnem obok danych, dot. szkolnictwa niemieckiego.

SZKOLNICTWO POWSZECHNE

Szkoły z językiem nauczania niemieckim oraz polskim i niemieckim
Rok szkolny 1926/27.

Województwa język nauczania	Ogółem			Szkoły publiczne			Szkoły prywatne		
	Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie	Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie	Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie
POLSKA									
Szkoły z język. nauczania niem.	753	1595	68249	544	1137	57012	209	458	11237
„ polsk. i niem.	177	560	23311	177	560	23311	—	—	—
Woj. Centralne									
niemieck.	169	550	17816	167	548	17772	2	2	44
pol. i niem.	2	3	142	2	3	142	—	—	—
Woj. Wschodnie									
niemieck.	8	10	350	3	3	146	5	7	204
pol. i niem.	1	1	44	1	1	44	—	—	—
Woj. Zachodnie									
niemieck.	494	1104	46067	363	757	37871	131	347	8196
pol. i niem.	172	553	22934	172	553	22934	—	—	—
Woj. Południowe									
niemieck.	82	151	4016	11	29	1223	71	102	2795
pol. i niem.	2	3	191	2	3	191	—	—	—
Warszawskie									
niemieck.	71	76	5218	70	75	5192	1	1	26
Lódzkie									
niemieck.	94	270	12403	94	270	12403	—	—	—
pol. i niem.	1	2	99	1	2	99	—	—	—
Lubelskie									
niemieck.	2	2	126	2	2	126	—	—	—
Białostockie									
niemieck.	2	2	69	1	1	51	1	1	18
pol. i niem.	1	1	43	1	1	43	—	—	—
Wileńskie									
niemieck.	1	3	57	—	—	—	1	3	57
Wołyńskie									
niemieck.	7	7	293	3	3	146	4	4	147
pol. i niem.	1	1	44	1	1	44	—	—	—
Poznańskie									
niemieck.	329	451	16846	229	263	13338	100	183	3508
pol. i niem.	74	210	9562	74	210	9562	—	—	—
Pomorskie									
niemieck.	50	90	2893	37	53	2214	13	37	679
pol. i niem.	97	340	15240	97	340	15240	—	—	—
Śląskie									
niemieck.	115	565	26328	97	436	22319	18	127	4009
pol. i niem.	1	3	132	1	3	132	—	—	—
Krakowskie									
niemieck.	14	58	1214	5	22	881	9	16	333
Lwowskie									
niemieck.	27	38	1173	3	4	210	24	34	963
pol. i niem.	2	3	191	2	3	191	—	—	—
Stanisławowskie									
niemieck.	32	46	1415	3	3	132	29	43	1283
Tarnopolskie									
niemieck.	9	9	214	—	—	—	9	9	214

Województwo Poznańskie

Rok szkolny 1926/27.

Powiaty język nauczania	Ogółem			Szkoły publiczne			Szkoły prywatne		
	Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie	Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie	Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie
Ogółem:	2550	5873	266950	2413	5562	260387	137	311	6563
w tem:									
szkoły z jęz. naucz. niem.	329	451	16846	229	263	13338	100	183	3508
z pol. i niem.	74	210	9562	74	210	9562	—	—	—
Bydgoszcz—miasto	32	258	10541	26	240	10055	6	18	486
niemieck.	5	19	782	3	15	621	2	6	161
Bydgoszcz	97	151	7193	95	145	7091	2	6	102
niemieck.	14	14	775	13	15	748	1	1	27
pol. i niem.	9	18	917	9	18	917	—	—	—
Chodzież	77	127	5443	71	115	5296	6	12	147
niemieck.	28	38	1473	23	27	1348	5	11	125
pol. i niem.	2	2	106	2	2	106	—	—	—
Czarnków	50	96	4578	50	96	4578	—	—	—
niemieck.	6	7	387	6	7	387	—	—	—
pol. i niem.	1	2	62	1	2	62	—	—	—
Gniezno—miasto	7	91	3505	4	73	3080	3	18	425
niemieck.	2	12	171	—	—	—	2	12	171
pol. i niem.	1	17	757	1	17	757	—	—	—
Gniezno	62	86	4201	57	81	4054	5	5	147
niemieck.	13	14	587	8	9	440	5	5	147
pol. i niem.	6	13	624	6	13	624	—	—	—
Gostyń	62	122	6740	59	119	6623	3	3	117
niemieck.	4	4	165	1	1	48	3	3	117
Grodzisk	48	111	4949	45	108	4871	3	3	78
niemieck.	4	4	146	2	2	91	2	2	55
Inowrocław	10	103	3500	8	97	3440	2	6	60
miasto	2	5	75	1	1	51	1	4	24
niemieck.	92	143	6867	88	139	6761	4	4	106
Inowrocław	18	18	759	15	15	673	3	3	86
niemieck.	1	2	87	1	2	87	—	—	—
pol. i niem.	72	165	8082	67	156	7934	5	9	148
Jarocin	7	10	244	3	2	121	4	8	123
niemieck.	76	162	8131	76	162	8131	—	—	—
Kępno	68	138	6863	64	133	6737	4	5	126
niemieck.	4	4	131	1	1	34	3	3	97
Koźmin	42	84	4333	40	82	4272	2	2	61
niemieck.	4	4	158	2	2	97	2	2	61
Krotoszyn	52	139	6261	49	136	6195	3	3	66
niemieck.	8	9	371	6	7	319	2	2	52
Leszno	64	155	6834	62	153	6738	2	2	96
niemieck.	4	4	199	2	2	103	2	2	96
pol. i niem.	8	39	1654	8	39	1654	—	—	—
Międzychód	52	96	4020	48	88	3893	4	8	124
niemieck.	6	10	225	2	2	101	4	8	124
pol. i niem.	2	3	145	2	3	145	—	—	—
Mogilno	76	146	6792	70	138	6627	6	8	165
niemieck.	17	19	738	11	11	573	6	8	165
pol. i niem.	2	4	201	2	4	201	—	—	—

Powiaty język nauczania	Ogółem			Szkoły publiczne			Szkoły prywatne		
	Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie	Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie	Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie
Nowy Tomyśl	77	141	6732	73	128	6534	4	13	198
niemieck.	27	54	1529	24	27	1426	3	7	103
pol. i niem.	9	24	1030	9	24	1030	—	—	—
Oborniki	93	194	8069	87	181	7845	6	13	224
niemieck.	17	24	753	11	11	529	6	13	224
pol. i niem.	4	6	268	4	6	268	—	—	—
Odolanów	66	120	6096	66	120	6096	—	—	—
niemieck.	1	2	90	1	2	90	—	—	—
pol. i niem.	3	3	176	3	3	176	—	—	—
Ostrów	51	154	7317	48	151	7243	3	3	744
niemieck.	2	2	54	—	—	—	2	2	34
Ostrzeszów	55	118	6056	55	118	6056	—	—	—
niemieck.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Pleszew	59	120	5713	55	116	5608	4	4	105
niemieck.	6	8	520	3	5	248	3	3	72
Poznań miasto	41	623	21632	27	550	19792	14	73	1860
niemieck.	3	28	650	1	12	422	2	16	228
Poznań	115	245	11616	113	240	11582	2	3	34
niemieck.	7	9	342	5	6	308	2	3	34
Rawicz	56	154	6562	54	146	6420	2	8	142
niemieck.	6	14	418	4	6	276	2	8	142
pol. i niem.	1	2	92	1	2	92	—	—	—
Strzelno	61	115	2535	58	112	5479	3	3	56
niemieck.	4	4	120	1	1	64	3	3	56
Szamotuły	84	176	8874	74	164	8501	10	12	373
niemieck.	10	10	338	2	2	100	8	8	258
pol. i niem.	1	2	99	1	2	99	—	—	—
Szubin	68	121	6396	67	117	6308	1	4	88
niemieck.	14	17	830	13	13	742	1	4	88
Smigiel	64	98	5294	63	97	5232	1	1	62
niemieck.	2	2	101	1	1	39	1	1	62
pol. i niem.	1	8	387	1	8	387	—	—	—
Srem	81	154	7939	78	151	7850	3	3	139
niemieck.	4	4	180	1	1	41	3	3	139
Sroda	77	129	6589	73	125	6494	4	4	95
niemieck.	6	6	239	3	3	158	3	3	81
Wagrowiec	95	157	7329	93	148	7248	2	8	52
niemieck.	17	24	846	16	16	794	1	8	52
pol. i niem.	3	6	301	3	6	301	—	—	—
Witkowo	54	92	4147	52	88	4081	2	4	66
niemieck.	4	4	155	3	3	127	2	14	28
Wolsztyn	75	149	6511	71	135	6432	4	4	79
niemieck.	14	19	840	13	15	792	1	4	48
pol. i niem.	3	9	439	3	9	439	—	—	—
Września	58	120	5545	55	114	5425	3	6	122
niemieck.	5	5	193	3	3	141	2	2	52
Wyrzysk	108	190	8388	104	180	8297	4	10	91
niemieck.	23	29	1125	20	21	1064	3	8	61
pol. i niem.	11	26	1180	11	26	1180	—	—	—
Znin	75	132	5707	68	120	5487	7	12	220
niemieck.	11	11	357	5	5	222	6	6	135
pol. i niem.	6	24	1037	6	24	1037	—	—	—

Województwo Pomorskie

Rok szkolny 1926/27.

Powiaty	Ogółem			Szkoły publiczne			Szkoły prywatne		
	Szkoły czynne	Nauczyciele	Uczniowie	Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie	Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie
Ogółem:	1460	3005	129640	1445	2962	128826	15	43	814
w tem:									
Szkoły z jęz. naucz. niemieck.	50	90	2893	37	53	2214	13	37	679
„ z pol. i niem.	97	340	13240	97	340	13240	—	—	—
Brodnica	96	193	8390	92	187	8188	4	6	202
niemieck.	6	9	340	2	3	138	4	6	202
pol. i niem.	1	2	115	1	2	115	—	—	—
Chełmno	81	148	5986	81	148	5986	—	—	—
niemieck.	3	3	124	3	3	124	—	—	—
pol. i niem.	4	16	639	14	16	639	—	—	—
Chojnice	113	216	9513	113	216	9513	—	—	—
niemieck.	1	3	138	1	3	138	—	—	—
pol. i niem.	14	25	1065	14	25	1065	—	—	—
Działdowo	48	93	3531	48	93	3531	—	—	—
pol. i niem.	2	16	622	2	16	622	—	—	—
Grudziądz miasto	9	96	3631	7	87	3390	2	9	241
niemieck.	2	10	345	1	6	228	1	4	117
Grudziądz	85	148	5562	84	146	5517	1	2	45
niemieck.	8	9	322	7	7	277	1	2	45
pol. i niem.	11	32	1117	11	32	1117	—	—	—
Gniew	48	82	3501	48	82	3501	—	—	—
niemieck.	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kartuzy	119	216	9151	119	216	9151	—	—	—
niemieck.	5	7	318	5	7	318	—	—	—
pol. i niem.	7	27	933	7	27	933	—	—	—
Kościerzyna	92	149	6383	92	149	6383	—	—	—
niemieck.	1	1	58	1	1	58	—	—	—
pol. i niem.	9	34	1445	9	34	1445	—	—	—
Lubawa	93	188	7788	93	188	7788	—	—	—
niemieck.	3	3	123	3	3	123	—	—	—
pol. i niem.	1	15	505	1	15	505	—	—	—
Puck	60	89	3727	60	89	3727	—	—	—
pol. i niem.	6	15	515	6	15	515	—	—	—
Sępólno	49	84	3300	49	84	3300	—	—	—
niemieck.	1	1	30	1	1	30	—	—	—
pol. i niem.	14	40	1437	14	40	1437	—	—	—
Starogard	99	213	8684	98	209	8665	1	4	19
niemieck.	1	4	19	—	—	—	1	4	19
pol. i niem.	1	1	31	1	1	31	—	—	—
Swiecie	147	249	10774	145	243	10660	2	6	114
niemieck.	3	7	153	1	1	39	2	6	114
pol. i niem.	12	40	1625	12	40	1625	—	—	—
Tczew	39	121	4533	36	115	4482	3	6	51
niemieck.	2	5	40	—	—	—	2	5	40
pol. i niem.	1	15	624	1	15	624	—	—	—
Tuchola	49	101	4305	49	101	4305	—	—	—
pol. i niem.	4	18	635	4	18	635	—	—	—
Toruń miasto	10	136	11572	10	136	11572	—	—	—
niemieck.	1	6	211	1	6	211	—	—	—
Toruń	80	175	6954	80	175	6954	—	—	—
niemieck.	5	6	232	5	6	232	—	—	—
pol. i niem.	4	6	301	4	6	301	—	—	—

Powiaty	Ogółem			Szkoły publiczne			Szkoły prywatne			U w a g i
	Szkoły czynne	Nauczyciele	Uczniowie	Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie	Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie	
Wąbrzeźno	71	149	6125	70	148	6089	1	1	36	
niemieck.	7	7	334	6	6	298	1	1	36	
pol. i niem.	5	13	605	5	13	605	—	—	—	
Wejherowo	72	159	6250	71	150	6144	1	9	106	
niemieck.	1	9	106	—	—	—	1	9	106	
pol. i niem.	1	25	1026	1	25	1026	—	—	—	

Wojewódz. Śląskie

Rok szkolny 1926/27.

Woj. Śląskie	669	3808	185549	646	3612	179436	23	196	6113	
w tem:										
Szkoły z jęz. naucz. niemieck.	115	563	26328	97	436	22319	18	127	4009	
„ pol. i niem.	1	3	132	1	3	132	7	50	837	
Śląsk Cieszyński	125	484	18628	118	434	17791	5	34	585	
niemieck.	18	110	3089	13	76	2504	5	34	5276	
Górny Śląsk	544	3324	166921	528	3178	161645	16	146	3424	
niemieck.	97	453	25259	84	360	19815	13	93	—	
pol. i niem.	1	3	132	1	3	132	—	—	—	
Bielsko miasto	7	84	2184	6	66	1846	1	18	338	
niemieck.	5	59	1510	4	41	1172	1	18	338	
Bielsko	48	178	6976	44	164	6770	4	14	206	
niemieck.	9	26	976	6	21	890	3	5	86	
Cieszyn	70	222	9468	68	204	9175	2	18	293	
niemieck.	4	25	603	3	14	442	1	11	161	
Katowice miasto	31	376	16578	27	268	12438	4*)	108	4140	x) komunalne
niemieck.	8	117	5615	6	59	3277	2	58	2358	
pol. i niem.	1	3	132	1	3	132	—	—	—	
Katowice	82	698	33892	81	693	33632	1	5	260	
niemieck.	20	77	4252	19	72	3992	1	5	260	
Królewska Huta	16	216	10409	16	216	10409	—	—	—	
niemieck.	5	73	3810	5	73	3810	—	—	—	
Lubliniec	48	126	6549	47	125	6527	1	1	22	
niemieck.	4	5	192	3	4	170	1	1	22	
Pszczyna	127	476	24307	124	466	24095	3	10	212	
niemieck.	20	37	1526	17	27	1314	3	10	212	
Rybnik	145	650	35217	141	635	34785	4	15	432	
niemieck.	18	36	1788	15	24	1406	3	12	382	
Świętochłowice	63	605	31182	62	601	31060	1	4	122	
niemieck.	18	92	5306	17	88	5184	1	4	122	
Tarnow. Góry	32	177	8787	30	174	8699	2	3	88	
niemieck.	4	16	750	2	13	662	2	3	88	

Województwa Centralne i Wschodnie

Rok szkolny 1926/27.

Województwa Powiaty język nauczania	Ogółem			Szkoły publiczne			Szkoły prywatne			U w a g i
	Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie	Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie	Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie	
Woj. warszawskie szkoły z językiem nauczania niemieckim	71	76	5218	70	75	5192	1	1	26	Dla powiatów pultuskiego włościańskiego i miasta Łodzi wzięte są daty z roku 1925/26
Powiaty:										
Gostynin niem.	15	14	936	13	14	936	—	—	—	
Lipno „	19	20	1531	19	20	1531	—	—	—	
Nieszawa „	12	12	878	12	12	878	—	—	—	
Płock „	6	8	407	5	7	581	1	1	26	
Pultusk „	1	1	46	1	1	46	—	—	—	
Rawa „	3	5	197	3	3	197	—	—	—	
Rypin „	11	12	718	11	12	718	—	—	—	
Skierniewice „	1	1	81	1	1	81	—	—	—	
Włocławek „	5	5	424	5	5	424	—	—	—	
Woj. łódzkie szkoły z językiem nauczania niemieckim	94	270	12403	94	270	12403	—	—	—	
„ z pol. i niem.	1	2	99	1	2	99	—	—	—	
Powiaty:										
Brzeziny niem.	20	25	1758	20	25	1758	—	—	—	
Kalisz „	5	8	430	5	8	430	—	—	—	
Konin „	4	5	360	4	5	360	—	—	—	
Łask „	8	19	805	8	19	805	—	—	—	
Łęczyca „	1	1	49	1	1	49	—	—	—	
Łódź miasto „	18	150	5467	18	150	5467	—	—	—	
Łódź „	20	44	2061	20	44	2061	—	—	—	
„ pol. i niem.	1	2	99	1	2	99	—	—	—	
Piotrków „	8	10	650	8	10	650	—	—	—	
Ślupca „	10	10	825	10	10	825	—	—	—	
Woj. lubelskie szkoły z językiem naucz. niemieck.	2	2	126	2	2	126	—	—	—	
Powiat:										
Węgrów niem.	2	2	126	2	2	126	—	—	—	
Woj. białostockie szkoły z językiem naucz. niemieck.	2	2	69	1	1	51	1	1	18	
„ pol. i niem.	1	1	45	1	1	45	—	—	—	
Powiaty:										
Białystok niem.	1	1	18	—	—	—	1	1	18	
Łomża pol. i niem.	1	1	45	1	1	45	—	—	—	
Ostrów Mazow. niem.	1	1	51	1	1	51	—	—	—	
Woj. wileńskie szkoły z językiem naucz. n. niem.	1	3	57	—	—	—	1	3	57	
Wilno miasto niem.	1	3	57	—	—	—	1	3	57	
Woj. wołyńskie szkoły z językiem naucz. niem.	7	7	295	3	3	146	4	4	147	
„ „ pol. i niem.	1	1	44	1	1	44	—	—	—	
Powiaty:										
Horochów niem.	1	1	44	1	1	44	—	—	—	
Kowel „	2	2	106	—	—	—	2	2	106	
Łuck pol. i niem.	1	1	44	1	1	44	—	—	—	
Równie niem.	1	1	40	1	1	40	—	—	—	
Włodzimierz niem.	3	3	105	1	1	62	2	2	41	

Wojewódz. Południowe

Rok szkolny 1926/27.

Województwa			Ogółem			Szkoły publiczne			Szkoły prywatne		
Powiaty			Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie	Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie	Szkoły	Nauczyciele	Uczniowie
Język nauczania											
Woj. krakowskie											
szkoły z językiem naucz. niem.	14	38	1214	5	22	881	9	16	353		
Powiaty:											
Biała niem.	7	28	991	5	22	881	2	6	110		
Bochnia "	1	1	16	—	—	—	1	1	16		
Mielec "	3	3	89	—	—	—	3	3	89		
Nowy Sącz "	3	6	118	—	—	—	3	6	118		
Woj. lwowskie											
szkoły z językiem naucz. niem.	27	38	1173	3	4	210	24	34	963		
" " pol. i niem.	2	3	191	2	3	191	—	—	—		
Powiaty:											
Dobromil niem.	5	3	72	—	—	—	3	3	72		
Drohobycz "	6	9	256	—	—	—	6	9	256		
" pol. i niem.	1	2	117	1	2	117	—	—	—		
Gródek Jagiel. niem.	4	4	104	—	—	—	4	4	104		
Jaworów "	1	1	24	—	—	—	1	1	24		
Lisko "	2	2	126	—	—	—	2	2	126		
Lubaczów "	1	1	25	—	—	—	1	1	25		
Lwów — miasto "	1	8	199	—	—	—	1	8	199		
Łańcut "	1	1	9	—	—	—	1	1	9		
Rawa Ruska "	4	4	163	2	2	116	2	2	47		
Rudki "	1	1	35	—	—	—	1	1	35		
Sambor "	2	3	130	1	2	94	1	1	36		
Zółkiew "	1	1	30	—	—	—	1	1	36		
" pol. i niem.	1	1	74	1	1	74	—	—	—		
Woj. stanisławowskie											
szkoły z językiem naucz. niem.	32	46	1415	3	3	132	29	43	1283		
Powiaty:											
Dolina niem.	9	9	305	—	—	—	9	9	305		
Kalusz "	2	2	81	—	—	—	2	2	81		
Kołomyja "	3	5	136	—	—	—	3	5	136		
Nadworna "	1	1	64	—	—	—	1	1	64		
Sniatyn "	1	1	42	—	—	—	1	1	42		
Stanisławów "	1	8	180	—	—	—	1	8	180		
Stryj "	6	11	317	—	—	—	6	11	317		
Łumacz "	4	4	101	—	—	—	4	4	101		
Zydaczów "	5	5	189	3	3	132	2	2	57		
Woj. tarnopolskie											
szkoły z językiem naucz. niem.	9	9	214	—	—	—	9	9	214		
Powiaty:											
Czortków niem.	1	1	12	—	—	—	1	1	12		
Kamionka "	1	1	46	—	—	—	1	1	46		
Strumił. "	1	1	43	—	—	—	1	1	43		
Przemyślany "	3	3	53	—	—	—	5	5	53		
Radziechów "	1	1	13	—	—	—	1	1	13		
Tarnopol "	2	2	47	—	—	—	2	2	47		
Złoczów "											

Jak widzimy ogółem niemieckich szkół powszechnych było w roku szkolnym 1926/27 — 753 oraz polsko-niemieckich 177, czyli razem 930 szkół, z tego przypada na szkolnictwo publiczne 721 (czyli 77,5%), a na szkoły prywatne 209 (czyli 22,5%). Do szkół tych uczęszcza razem 91,560 dzieci z tego do szkół wyłącznie niemieckich 68,249 dzieci a do szkół polsko-niemieckich 23,311 dzieci. Do szkół publicznych uczęszcza 80,326 dzieci (czyli 87,7%) a do szkół prywatnych 11,237 dzieci (czyli 12,3%). Odsetek dzieci uczęszczających do szkół publicznych jest więc o 10,2 wyższy od szkół publicznych w porównaniu ze szkołami prywatnymi. Nie możemy jednakże stwierdzić, by wyżej wymienione 91,560 dzieci, uczęszczające do szkół niemieckich i do szkół polsko-niemieckich, były wyłącznie dziećmi o języku ojczystym niemieckim i by wszystkie te dzieci otrzymywały naukę w języku niemieckim, bowiem do szkół polsko-niemieckich uczęszczają i otrzymują naukę w języku polskim także dzieci polskie. Ilość tych dzieci na podstawie obliczeń z roku szkolnego 1925/26 możemy w przybliżeniu określić na połowę dzieci niemieckich i połowę dzieci polskich. Do szkół więc polsko-niemieckich, nawiasem mówiąc wyłącznie publicznych, uczęszcza i otrzymuje naukę wyłącznie w języku niemieckim w oddzielnych klasach niemieckich około 11,656 dzieci niemieckich. Razem więc otrzymuje w powszechnych szkołach publicznych i prywatnych całkowitą naukę w języku niemieckim około 79,905 dzieci niemieckich. Biorąc pod uwagę, że Niemców w Polsce zamieszkuje około 850,000, którą to cyfrę podawaliśmy w ostatnim numerze „Spraw Narodowościowych” i którą będziemy się starali w niedalekiej przyszłości bliżej uzasadnić, przypada na 100 osób narodowości niemieckiej 9,4 dzieci uczęszczających do powszechnych szkół niemieckich co w porównaniu z liczbą 10,7% dzieci w stosunku do ogółu ludności w Polsce (w roku 1925/26) nie stanowi zbyt wielkiej różnicy, zwłaszcza jeżeli się uwzględni, że rodziny polskie mają zwykle większą liczbę dzieci niż niemieckie.

Przechodząc do omówienia rozmieszczenia szkół niemieckich w poszczególnych częściach kraju, możemy zauważyć, że na trzy Województwa Zachodnie: Pomorskie, Poznańskie i Śląskie przypada 666 szkół, czyli 71,6% ogółu szkół niemieckich, na Województwa Centralne 171 szkół, czyli 18,4%, na Województwa Południowe 84 szkół, czyli 9%, i wreszcie na Województwa Wschodnie 9 szkół, czyli 1% ogółu szkół niemieckich. Do szkół tych uczęszcza w Województwach Zachodnich 69,000 dzieci czyli 75,4%, w Województwach Centralnych 17,958 dzieci czyli 19,6%, w Województwach Południowych 4,207 dzieci czyli 4,6% i w Województwach Wschodnich 394 dzieci czyli 0,4%. Odsetek dzieci w porównaniu z odsetkiem szkół jest trochę wyższy w Województwach Zachodnich i Centralnych, a niższy w Województwach Południowych i Wschodnich.

Największa liczba (403) szkół niemieckich przypada na Województwo Poznańskie, gdyż 43,5% ogółu szkół niemieckich, podczas gdy liczba dzieci na Śląsku (26.460) przewyższa o 52 dzieci liczbę uczniów w Województwie Poznańskim (26.408). W każdym z tych województw procent dzieci tych w stosunku do ogółu dzieci niemieckich wynosi 28,8% wzgl. 28,9%. Mimo tej samej prawie liczby dzieci na Śląsku i w Poznańskim,

liczba szkół niemieckich na Śląsku jest znacznie mniejsza (116), jednakże szkoły te są ze względu na większe skupienia bardziej rozbudowane i posiadają większą ilość oddziałów.

Z reszty województw największą liczbę szkół posiada Pomorze (147), potem Województwo Łódzkie (95), Warszawskie (71) i wreszcie Województwa Południowe. W innych województwach liczba szkół niemieckich jest już bardzo niska. Jeśli chodzi o liczbę dzieci, to na Pomorzu z tych województw do szkół niemieckich i polsko-niemieckich uczęszcza największa liczba dzieci (16.133), jednakże wśród tej liczby znajduje się dość znaczny odsetek dzieci polskich, które w oddzielnych klasach polskich otrzymują naukę w języku polskim. W roku 1925/26 dzieci tych było około 8,000. Przypuszczać więc można, że na Pomorzu otrzymywało naukę w języku niemieckim około 8,200 dzieci niemieckich. Liczba ta w porównaniu z cyfrą 12,403 dzieci, uczęszczających w Województwie Łódzkim wyłącznie do szkół niemieckich, jest znacznie mniejsza, choć liczba szkół na Pomorzu (147) jest większa od liczby szkół w Łódzkim (95). Tłumaczy się to tem, że w chwili obecnej zamieszkuje już na Pomorzu mniejsza liczba Niemców niż w Województwie Łódzkim oraz, że na terenie Łódzkim zwarte kolonie niemieckie umożliwiają uczęszczanie do szkół większej liczbie dzieci nawet przy mniejszej liczbie szkół. (Na samo miasto Łódź przypada 5467 dzieci, a razem na powiat i miasto Łódź więcej niż połowa wszystkich dzieci — 7508 wobec 12403).

Porównując jeszcze ogólny charakter niemieckich szkół powszechnych widzimy, że większość szkół, to szkoły publiczne. Szkół prywatnych, jak to już wyżej wskazano, jest na ogólną liczbę 930 szkół tylko 209 czyli 22,5%. Prawie wszystkie szkoły prywatne istnieją wyłącznie na terenie Województw Zachodnich (131) i Południowych (71), podczas gdy na Województwa Wschodnie przypada tylko 5 szkół, a na Województwa Centralne nawet tylko 2 szkoły. Porównując w Województwach Centralnych i Wschodnich liczbę szkół prywatnych (7) z liczbą szkół publicznych (173), zaznaczyć należy, że ani umowami międzynarodowymi, ani konstytucyjnie Państwo Polskie nie jest zobowiązane utrzymywać publicznych szkół powszechnych o niemieckim języku wykładowym w tych częściach kraju.

Przechodząc obecnie do scharakteryzowania rozmieszczenia szkół niemieckich w poszczególnych powiatach po uprzątnięciu sobie, że przeważająca większość szkół niemieckich znajduje się w powiatach zachodnich, zauważyć możemy, że w powiatach Województwa Pomorskiego i Śląskiego szkoły niemieckie są na ogół równomiernie rozmieszczone, natomiast w Województwie Poznańskim szkoły niemieckie koncentrują się w powiatach północnych i zachodnio-północnych (patrz mapę). W Województwie Pomorskim większą ilością szkół odznaczają się powiaty położone w środkowym pasie: grudziądzki (19), świecki (15), chojnicki (15), sępoleński (15). W Województwie Śląskiem powiaty: katowicki (20), pszczyński (20), rybnicki (18) i świętochłowicki (18). W Województwie Poznańskim powiaty okręgu nadnoteckiego: Bydgoszcz miasto (5), powiat (25), Szubin (14), Wyrzysk (34), Chodzież (30), Czarńków (7) wraz z powiatami przylegającymi do okręgu nadnoteckiego: Inowrocław (19), Mogilno (19), Gniezno (19), Znin (17), Oborniki (21) i Wągrówiec (20), oraz trzema powiatami nad granicą niemiecką: Międzybóże (8), Nowy

Tomyśl (36) oraz Wolsztyn (17) — posiadają 73,2% wszystkich szkół niemieckich z całego województwa. W tych 15 powiatach znajduje się 295 szkół niemieckich na ogólną liczbę 403 szkół. Reszta 108 szkół niemieckich rozrzucona jest prawie że równomiernie po całym Województwie Poznańskim. Rozmieszczenie szkół odpowiada mniej więcej rozsiałowieniu ludności niemieckiej. W północnych powiatach Województwa Poznańskiego oraz w całym Województwie Śląskiem, gdzie ludność niemiecka żyje w większych skupieniach, umożliwilo się władzom polskim lepsze zorganizowanie szkolnictwa niemieckiego odpowiednio do wymogów ludności. Natomiast na Pomorzu, gdzie ludność niemiecka, poza środkowym pasem Grudziądz — Sępólno jest nadzwyczaj rozrzucona, trudniej było władzom szkolnym znaleźć odpowiednią ilość dzieci niemieckich dla zorganizowania szkół niemieckich. W Województwach Centralnych, Wschodnich i Południowych szkolnictwo niemieckie znajduje się również w tych powiatach, gdzie się znajdują większe skupienia ludności niemieckiej, tak więc w Województwie Łódzkim pod względem liczby szkół niemieckich kroczy na pierwszym miejscu powiat łódzki (21), potem brzeziński (20) i Łódź miasto (18), z Województwa Warszawskiego powiat lipnowski (19), gostyniński (13), nieszawski (12) i rypiński (11). W Województwie Wołyńskim, gdzie również zamieszkuje znaczniejsza liczba Niemców, ilość szkół niemieckich jest bardzo nie duża (8). Tłomaczy się to wogóle słabym stanem szkolnictwa na Kresach Wschodnich jak i większym rozrzuceniem ludności niemieckiej. W Województwach Południowych szkolnictwo niemieckie jest na ogół dobrze zorganizowane i rozmieszczone w tych powiatach, gdzie się znajdują kolonie niemieckie. Jest to szkolnictwo przeważnie prywatne, bowiem na ogólną liczbę szkół powszechnych 84 jest tylko 15 szkół publicznych. Szkolnictwo prywatne posiada tu bardzo ładną tradycję i może się wykazać długoletnim okresem pracy kulturalnej wśród niemieckiej ludności około podtrzymania poczucia i odrębności narodowych.

Przystępujemy obecnie do jednej z najważniejszych kwestji, a mianowicie do stwierdzenia czy wszystkie dzieci niemieckie w wieku szkolnym otrzymują pełną naukę w języku niemieckim, względnie jaki procent dzieci niemieckich uczęszcza do szkół innych. Na pytanie czy wszystkie dzieci niemieckie chodzą do szkół niemieckich musimy odpowiedzieć negatywnie. Ze względu bowiem na brak skupień ludności niemieckiej na jednym terenie i na bardzo znaczne rozsypanie się ludności niemieckiej po całym obszarze Rzeczypospolitej Polskiej w stosunkowo nielicznych kolonjach, nie wszędzie można było znaleźć odpowiednią ilość dzieci niemieckich, któraby pozwoliła na stworzenie szkół niemieckich, nie mówiąc już o tem, że w Województwach Centralnych, Wschodnich i Południowych, gdzie Państwo niema obowiązku zakładania niemieckich szkół publicznych, miejscowa ludność niemiecka nie jest dość zamożna za wyjątkiem ludności małopolskiej, by tworzyć niemieckie szkoły prywatne a z drugiej strony często nie odczuwa wręcz potrzeby istnienia szkół o niemieckim języku wykładowym.

Na podstawie szacunkowych obliczeń z roku szkolnego 1925/26 możemy z zupełną wiarygodnością stwierdzić, że conajmniej 72,7% wszystkich dzieci niemieckich z całego kraju uczęszcza do szkół niemiec-

kich. Cyfra ta w roku szkolnym 1926/27 może być jeszcze korzystniejsza, gdyż liczba dzieci we wszystkich szkołach niemieckich powiększyła się o 10%. Można śmiało twierdzić, że Polacy, zamieszkali w Rzeszy Niemieckiej, napewno wyraziliby Rządowi Rzeszy swe szczere podziękowanie, o ileby Rząd Niemiecki umożliwił 70% polskich dzieci uczęszczanie do szkół polskich na naukę w duchu szczerze polskim, tak jak się umożliwia dzieciom niemieckim w Polsce uczęszczanie na naukę w duchu szczerze niemieckim. Cyfra 72,7% dzieci niemieckich w szkołach niemieckich jest zupełnie zadawalająca, jak to przyznają znawcy spraw narodowościowych, zwłaszcza jeżeli się uwzględni niezamieszkiwanie Niemców w zwartym skupieniu.

Na dowód twierdzenia, że tam wszędzie, gdzie istnieją większe skupienia niemieckie, Rząd pomyślał o zorganizowaniu szkół niemieckich, może posłużyć fakt, że w miastach przeszło 87% dzieci niemieckich otrzymuje pełną naukę niemiecką w szkołach niemieckich. Dalej bardzo znamienity jest fakt, że 3,382 dzieciom polskim, zamieszkałym w osadach o większości niemieckiej, pozwalało się w roku 1925/26 na uczęszczanie do szkół niemieckich z zaniedbaniem własnych interesów narodowych, tylko ażeby nie zaniedbać tworzenia szkół niemieckich. W obecnym roku 1926/27 liczba tych dzieci polskich w szkołach niemieckich ma być jeszcze większa.

Jako dalszy dowód, że władzom szkolnym zależy nawet, by dzieci niemieckie uczęszczały do szkół niemieckich posłużyć może fakt, że nie zamyka się takich szkół niemieckich, w których liczba ogólna dzieci nie dochodzi nawet do przepisowej 40, to znaczy do liczby przewidzianej nie tylko dla szkół niemieckich ale również dla wszystkich szkół polskich. Jest rzeczą nawet dowiedzoną, że władze szkolne zamykają prędzej szkoły polskie, w których liczba dzieci spada poniżej 40, niż analogiczne niemieckie szkoły. Takich szkół niemieckich nieposiadających przepisowej liczby 40 dzieci było w roku szkolnym 1925/26 w samym Województwie Poznańskim i Pomorskiem 86 na ogólną liczbę 582 szkół. Ta pokaźna liczba szkół świadczyć może o tem, że Niemcy nawet w tych zachodnich województwach nie zamieszkują w większych skupieniach i że twierdzenie niemieckie o rzekomem rygorystycznym zamykaniu szkół niemieckich, których liczba spadła poniżej 40, jest conajmniej nieprawdziwe.

Na tem miejscu musimy również odeprzeć często powtarzający się zarzut niektórych kół niemieckich, jakoby władze szkolne tworzyły możliwie taką sieć obwodów szkolnych, ażeby w miarę możliwości ograniczyć liczbę dzieci niemieckich, należących do danej szkoły, i ażeby w ten sposób znaleźć podstawę do rozwiązania szkoły niemieckiej. Szczególnie twierdzą te koła niemieckie, że wykorzystuje się skrzętnie ogólny przepis o obwodach szkolnych, obowiązujący nie tylko szkoły niemieckie ale również wszystkie szkoły polskie (ustawa z dnia 17 lutego 1922 r. — Dz. Ust. R. P. Nr. 18 poz. 143). Przepis ten zarządza dla poszczegółnej szkoły stworzenie takiego obwodu szkolnego, by droga dziecka z domu do szkoły wynosiła najwyżej 3 km. Tymczasem gdy się przyjrzymy rzeczywistości, to możemy z łatwością stwierdzić przy pobieżnym przejrzeniu szkół niemieckich, że w samym Województwie Poznańskim i Po-

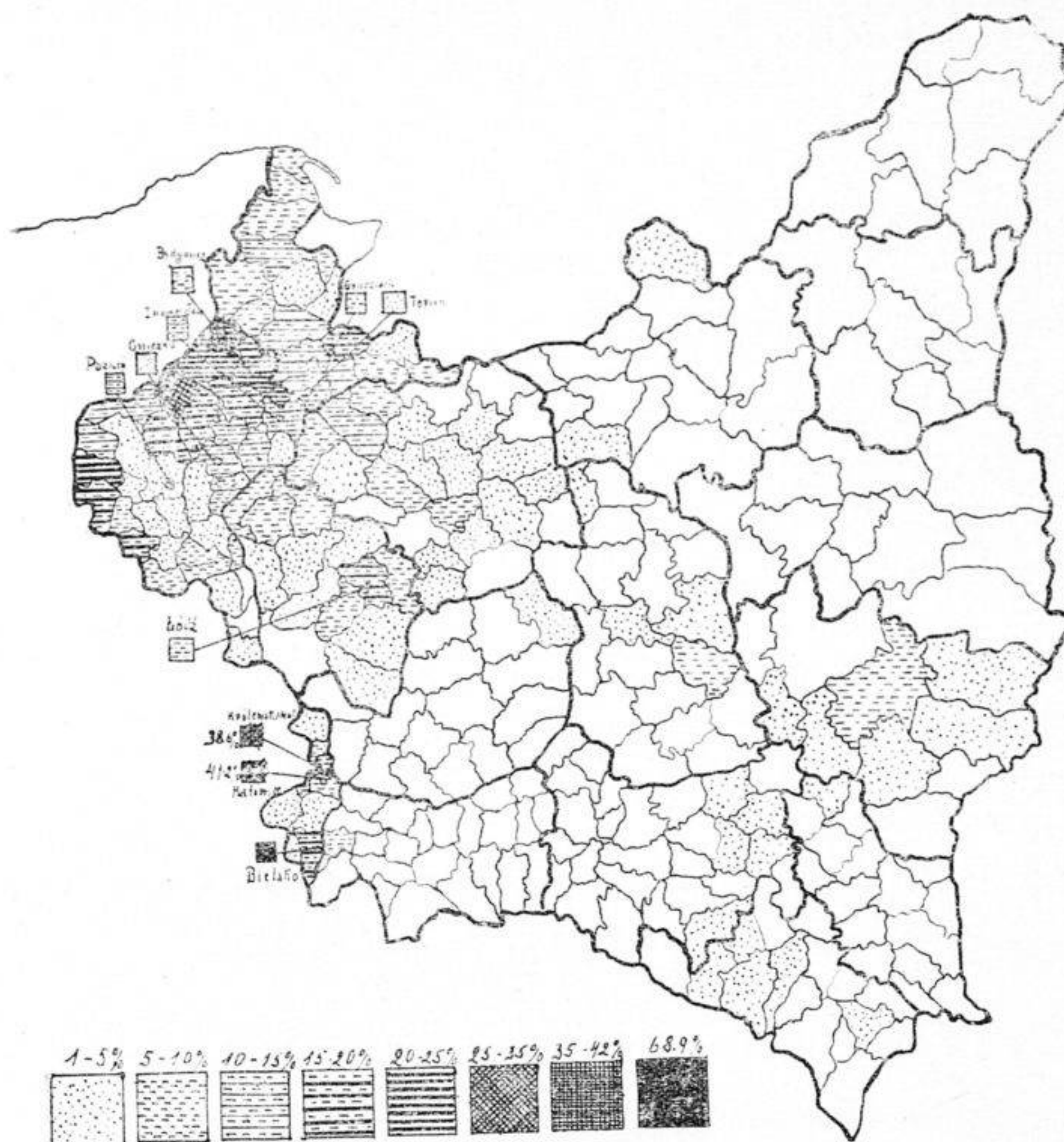
morskiem liczba dzieci, które uczęszczają do szkół niemieckich z odległości przekraczającej 5 km. wynosi około 2,800. Gdyby więc władze szkolne istotnie zamierzały z całą ścisłością stosować przepis ogólnopolski w sprawie nieprzekraczania 5 km. w odległości zamieszkiwania uczniów od danej szkoły, to mogłyby powyższym 2,800 dzieciom niemieckim nie pozwolić na uczęszczanie do szkół niemieckich, a tylko wcielić je do szkół polskich. Tymczasem fakt uczęszczania przez tak dużą liczbę dzieci niemieckich z dalszej odległości niż 5 km. do szkoły niemieckiej mówi sam za siebie. Przy tej sposobności należy również zaznaczyć, że władze szkolne prawie bezinteresownie wydzierżawiają około 40 państwowych budynków szkolnych na cele niemieckiego szkolnictwa prywatnego.

Powracając jeszcze do kwestji uczęszczania dzieci niemieckich do szkół niemieckich względnie innych, stwierdzić możemy, że w Zachodnich Województwach gdzie mimo wszystko Niemcy żyją w większych niż w reszcie Polski skupieniach, odsetek dzieci niemieckich uczęszczających do szkół niemieckich, przekracza 81% (w całej Polsce 72,7%), a w miastach nawet 93%, wszystkich uczniów niemieckich. Jeszcze lepiej jest w Województwie Krakowskim, gdzie co prawda Niemcy zamieszkują w niewielkiej liczbie lecz zato zwarcie, gdyż odsetek dzieci niemieckich, uczęszczających do szkół niemieckich dochodzi do 95,9%. W innych województwach, gdzie Niemcy żyją w większym rozproszeniu liczba dzieci niemieckich w szkołach niemieckich przedstawia się już gorzej, choć i tu zważywszy trudności techniczne jak brak podstaw prawnych do tworzenia dla Niemców osobnych szkół publicznych, stan ten odpowiada mniej więcej rzeczywistym potrzebom miejscowej ludności. W Województwie Łódzkim, dzieci niemieckich uczęszczających do szkół niemieckich (n. m. wyłącznie publicznych) jest 65,5%, a w miastach 78,7%, w Województwie Warszawskim 48,2%, w Województwie Stanisławowskim 46% i w Lwowskim 28,7%.

Zobaczmy obecnie, o ile szkoły niemieckie na całym obszarze Rzeczypospolitej w poszczególnych powiatach pokrywają się z liczbą dzieci niemieckich. Dla lepszego zobrazowania tej kwestji umieszczamy poniżej dwie mapki. Jedna przedstawia procent trzynastu roczników dzieci niemieckich, urodzonych w latach od 1913 do 1925 roku, w stosunku do ogółu dzieci, urodzonych w tych latach. Statystykę tą przeprowadzono z dużą dokładnością w czerwcu 1926 roku. Druga mapa przedstawia procent szkół niemieckich łącznie ze szkołami o oddzielnych klasach niemieckich w stosunku do ogółu szkół, istniejących w danym powiecie.

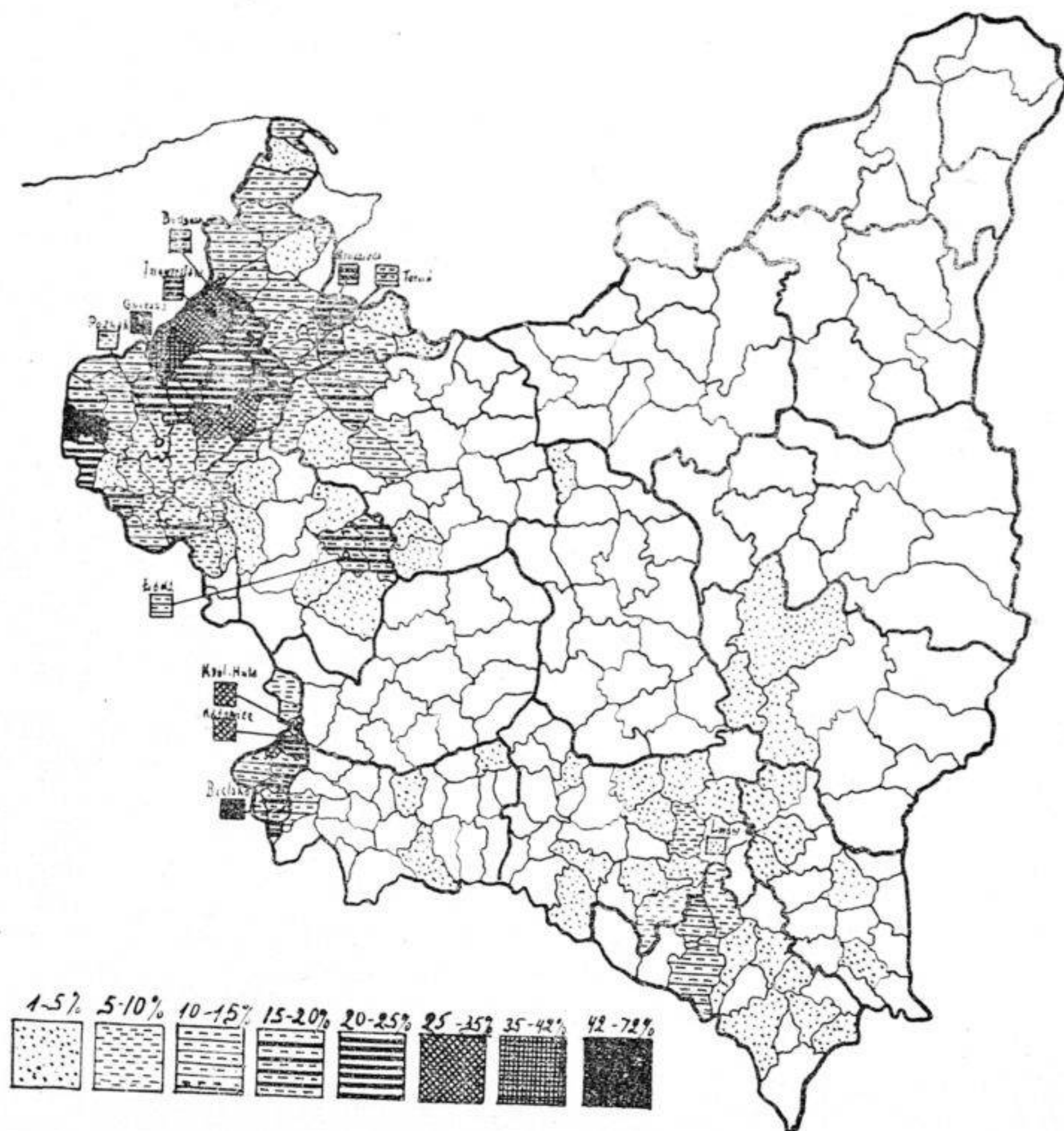
Widzimy, że obie mapy prawie ze się pokrywają, a nawet że mapa szkół niemieckich jest w niektórych powiatach korzystniejsza niż mapa dzieci niemieckich. Szczególnie dotyczy to okręgu nadnoteckiego i przylegających do niego powiatów oraz zachodnich powiatów województwa poznańskiego, całego województwa śląskiego, niektórych powiatów województwa łódzkiego i warszawskiego oraz wreszcie wschodniej Małopolski. Dla lepszego zobrazowania cyfrowego różnicy pomiędzy ilością

dzieci niemieckich a ilością szkół niemieckich, podajemy poniżej odpowiednie zestawienie według poszczególnych powiatów, przyczem uwzględ-

Procent trzynastu roczników dzieci niemieckich, urodzonych w latach od 1913 do 1925 w stosunku do ogółu dzieci, urodzonych w tych latach.

niamy tylko te powiaty, które mają conajmniej 1% dzieci niemieckich lub też szkoły niemieckie.

Procent niemieckich szkół powszechnych w stosunku do ogółu szkół powszechnych.

Z E S T A W I E N I E
procentu szkół niemieckich w stosunku do ogółu szkół oraz procentu dzieci niemieckich (13 roczników) w stosunku do ogółu dzieci.

Wojew.	POWIATY	Procent dzieci niemieckich w stosunku do ogółu dzieci	Procent szkół niemieckich w stosunku do ogółu szkół	Różnica na korzyść wzgl. niekorzystnie szkół niem.	Wojew.	POWIATY	Procent dzieci niemieckich w stosunku do ogółu dzieci	Procent szkół niemieckich w stosunku do ogółu szkół	Różnica na korzyść wzgl. niekorzystnie szkół niem.
Woj. Pomorskie	Bydgoszcz m.	8.8	16.0	+ 7.2	Woj. Pomorskie	Lubawa	2.9	4.5	+ 1.4
	Bydgoszcz pow.	21.4	23.7	+ 2.3		Puck	8.5	10.0	+ 1.5
	Chodzież	34.4	38.9	+ 4.5		Sępólno	38.1	30.6	- 7.5
	Czarnków	14.1	14.0	- 0.1		Starogrod	3.6	2.0	- 1.6
	Gnieźno miasto	1.1	42.8	+ 41.7		Swiecie	15.4	10.2	- 5.2
	Gnieźno pow.	14.9	30.6	+ 15.7		Tczew	8.9	7.7	- 1.2
	Gostyń	3.6	6.5	+ 2.9		Toruń miasto	1.5	10.0	+ 8.5
	Grodzisk	4.2	8.3	+ 4.1		Toruń pow.	10.5	11.2	+ 0.9
	Inowrocław m.	2.1	20.0	+ 17.9		Tuchola	8.2	8.2	- 0.0
	Inowrocław pow.	12.9	20.6	+ 7.7		Wąbrzeźno	12.1	17.0	+ 4.9
	Jarocin	5.1	9.7	+ 4.6		Wejherowo	8.4	2.7	- 5.7
	Kępno	3.7	—	- 3.7	Woj. Śląskie	Bielsko miasto	68.9	71.4	+ 2.5
	Kościan	1.5	5.9	+ 4.4		Bielsko pow.	15.0	18.7	+ 3.7
	Koźmin	5.2	9.5	+ 4.3		Cieszyn	4.5	5.7	+ 1.4
	Krotoszyn	7.4	15.4	+ 8.0		Katowice miasto	41.2	29.0	- 12.2
	Leszno	15.1	18.7	+ 3.6		Katowice pow.	8.1	24.4	+ 16.3
	Międzybóże	11.8	15.4	+ 3.6		Królewska Huta	38.6	31.2	- 7.4
	Mogilno	14.1	25.0	+ 10.9		Lubliniec	2.3	8.5	+ 6.0
	Nowy Tomysł	24.8	46.7	+ 21.9		Pszczyna	2.7	16.0	+ 13.3
	Oborniki	15.4	22.6	+ 7.2		Rybnik	1.7	12.4	+ 10.7
	Odolanów	3.2	6.1	+ 2.9		Świętochłowice	9.4	28.6	+ 19.2
	Ostrów	0.9	3.9	+ 3.0		Tarnowskie Góry	7.7	12.5	+ 4.8
	Ostrzeszów	0.6	—	- 0.6	Woj. Łódzkie	Brzeziny	9.2	15.0	+ 5.8
	Pleszew	5.1	10.2	+ 5.1		Kalisz	4.1	3.0	- 1.1
	Poznań miasto	14.4	7.2	- 7.2		Koło	5.9	—	- 5.9
	Poznań pow.	4.5	6.1	+ 1.6		Konin	8.5	3.6	- 4.7
	Rawicz	8.9	12.5	+ 3.6		Lask	6.0	4.5	- 1.5
	Smigiel	5.4	4.7	- 0.7		Łęczyca	3.4	1.0	- 2.4
	Srem	4.0	5.0	+ 1.0		Łódź miasto	7.9	11.6	+ 3.7
	Sroda	3.4	7.8	+ 4.4		Łódź pow.	15.9	18.1	+ 2.2
	Strzelno	3.9	6.6	+ 2.7	Woj. Łódzkie	Brzeziny	9.2	15.0	+ 5.8
	Szamotuły	4.8	12.3	+ 7.5		Kalisz	4.1	3.0	- 1.1
	Szubin	16.8	20.6	+ 3.8		Koło	5.9	—	- 5.9
	Wągrowiec	15.1	21.1	+ 6.0		Konin	8.5	3.6	- 4.7
	Witkowo	7.8	9.2	+ 1.4		Lask	6.0	4.5	- 1.5
	Wolsztyn	17.7	25.5	+ 7.8		Łęczyca	3.4	1.0	- 2.4
	Września	7.4	8.6	+ 1.2		Łódź miasto	7.9	11.6	+ 3.7
	Wyrzysk	20.2	30.6	+ 10.4		Łódź pow.	15.9	18.1	+ 2.2
	Znin	12.8	22.7	+ 9.9					
Woj. Pomorskie	Brodnica	6.5	7.2	+ 0.9	Woj. Łódzkie	Brzeziny	9.2	15.0	+ 5.8
	Chelmno	14.2	8.6	- 5.6		Kalisz	4.1	3.0	- 1.1
	Chojnice	9.8	13.3	+ 3.5		Koło	5.9	—	- 5.9
	Działdowo	5.0	4.2	- 0.8		Konin	8.5	3.6	- 4.7
	Gniew	3.5	—	- 3.5		Lask	6.0	4.5	- 1.5
	Grudziądz miasto	5.9	22.2	+ 16.3		Łęczyca	3.4	1.0	- 2.4
	Grudziądz pow.	17.9	22.3	+ 4.4		Łódź miasto	7.9	11.6	+ 3.7
	Kartuzy	5.9	10.1	+ 4.2		Łódź pow.	15.9	18.1	+ 2.2
	Kościerzyna	12.9	10.9	- 2.0					

Wojew.	POWIATY	Procent dzieci niemieckich w stosunku do ogółu dzieci	Procent szkół niemieckich w stosunku do ogółu szkół	Różnica na korzyść (+) / na niekorzyść (-) szkół	Wojew.	POWIATY	Procent dzieci niemieckich w stosunku do ogółu dzieci	Procent szkół niemieckich w stosunku do ogółu szkół	Różnica na korzyść (+) / na niekorzyść (-) szkół
W. Łódzkie	Piotrków	4.4	3.4	- 1.0	Woj. Łódzkie	Dobromil	0.9	4.5	+ 3.6
	Radomsko	1.4	—	- 1.4		Drohobycz	1.7	7.3	+ 5.6
	Sieradz	3.1	—	- 3.1		Gródek Jag.	1.4	5.9	+ 4.5
	Słupce	8.0	11.0	+ 3.0		Jaworów	0.9	1.5	+ 0.4
	Turek	3.3	—	- 3.3		Łisko	0.2	3.1	+ 2.9
Kieleckie	Kozienice	1.6	—	- 1.6		Lubaczów	0.1	1.3	+ 1.2
Lubelskie	Chelm	6.3	—	- 6.3	Woj. Łódzkie	Lwów miasto	0.7	2.6	+ 1.9
	Lubartów	1.7	—	- 1.7		Lwów pow.	1.2	—	- 1.2
	Węgrów	1.6	2.6	+ 1.0		Łańcut	0.1	1.3	+ 1.2
	Włodawa	2.7	—	- 2.7		Rawa Ruska	1.1	4.2	+ 3.1
						Rudki	0.3	1.4	+ 1.1
						Sambor	0.9	2.0	+ 1.1
						Zółkiew	1.7	2.0	+ 0.3
Białostockie	Białystok	0.9	0.6	- 0.3	Woj. Łódzkie				
	Lomża	0.2	0.9	+ 0.7		Dolina	3.5	10.0	+ 6.5
	Ostrów	1.2	0.9	- 0.3		Kałuż	1.2	2.4	+ 1.2
	Suwałki	3.0	—	- 3.0		Kołomyja	1.8	3.2	+ 1.4
Woj. Łódzkie	Dubno	1.4	—	- 1.4		Nadworna	0.6	1.8	+ 1.2
	Horochów	4.7	1.8	- 2.9		Skole	4.4	—	- 4.4
	Kostopol	3.9	—	- 3.9		Sniatyn	0.5	2.0	+ 1.5
	Kowel	0.8	1.9	+ 1.1		Stanisławów	0.7	1.0	+ 0.3
	Łuck	6.1	0.5	- 5.6		Stryj	3.8	0.1	- 3.7
	Równe	2.9	0.7	- 2.2		Tłumacz	0.5	4.4	+ 3.9
	Włodzimierz	2.5	3.6	+ 1.1		Zydaczów	2.3	5.7	+ 3.4
Krakowskie	Biała	7.0	12.5	+ 5.5	Woj. Łódzkie				
	Bochnia	0.1	1.0	+ 0.9		Czortków	0.2	1.8	+ 1.6
	Mielec	0.7	3.4	+ 2.7		Kamionka	0.4	1.3	+ 0.9
	Nowy Sącz	0.6	2.4	+ 1.8		Przemyślany	0.3	1.2	+ 0.9
						Radziachów	1.2	4.7	+ 3.5
						Tarnopol	0.1	1.0	+ 0.9
						Złoczów	0.2	1.8	+ 1.6

Z rubryki, gdzie podajemy na korzyść (+) względnie na niekorzyść (—) szkół niemieckich stwierdzić możemy, że na ogół w poszczególnych powiatach przeważa procent szkół niemieckich nad procentem dzieci niemieckich. Zdajemy sobie sprawę z tego, że porównania te nie mogą wykazać zupełnie dokładnego stanu rzeczy, gdyż w procencie szkół niemieckich uwzględniliśmy także szkoły polsko-niemieckie jako zupełnie samodzielne szkoły niemieckie. Nie mogliśmy jednakże uwzględnić procentu dzieci niemieckich, uczęszczających do szkół, gdyż nie jest nam wiadom, ile w poszczególnych powiatach do szkół polsko-niemieckich uczęszcza dzieci polskich i ile dzieci niemieckich. Ponadto niektóre szkoły zwłaszcza w miastach mogą posiadać kilka a nawet kilkanaście oddziałów, podczas gdy inne szkoły mogą być szkołami dwu czy nawet jedno-klasowymi, tak że stosunek ilości szkół do ogółu szkół może w niektórych wypadkach (n. p. w mieście Gnieźnie) nie przedstawiać

obrazu rzeczywistego. Poza to należy zaznaczyć, że w procencie dzieci uwzględniono trzynastą roczników dzieci, podczas gdy do szkół uczęszcza tylko siedem roczników. Mimo wszystkie te zastrzeżenia porównanie tych dwu cyfr, procentu dzieci niemieckich i procentu szkół niemieckich, pozwala nam w przybliżeniu ocenić, że szkolnictwo niemieckie w Polsce, na ogół odpowiada istotnym potrzebom mniejszości niemieckiej, rozsiadłonej po całym obszarze Rzeczypospolitej. Szczególnie musimy ponadto zdać sobie sprawę z tego, że większość dzieci niemieckich, uczęszczających do szkół polskich, otrzymuje naukę języka niemieckiego jako przedmiotu oraz naukę religii w języku macierzystym.

Poza wyżej naszkicowanym powszechnym szkolnictwem niemieckim mają Niemcy na obszarze Państwa Polskiego również szereg szkół powszechnych typu specjalnego, jak szkoły wydzielone oraz t. zw. uniwersytety ludowe (Volkshochschule) w Wejcherowie, Bielsku i Dornfeldzie powiatu szczyrzeckiego, a nadewszystko bardzo pokaźną liczbę szkół wyznaniowych tak zwanych kantorackich, gdzie również duża liczba dzieci niemieckich otrzymuje naukę w języku niemieckim.

Pisząc o niemieckim szkolnictwie powszechnym, nie sposób nie wspomnieć również o kierownikach i opiekunach tych szkół — o nauczycielach. Oni bowiem dają, o ile są narodowości niemieckiej istotną rękojmię, wychowania dzieci w duchu niemieckim z zachowaniem wszystkich właściwości i odrębności narodowych. Tymczasem obserwując stan nauczycielstwa w szkolnictwie niemieckim z zupełną ścisłością stwierdzić można, że wszyscy — prawie bez wyjątku — wychowawcy w tych szkołach są narodowości niemieckiej. Dzieci niemieckie mają więc zapewnioną nie tylko naukę w języku niemieckim lecz również wychowanie w duchu szczerze niemieckim. Jak wielkie ma to znaczenie dla kształtowania się duszy dziecka, najlepiej ocenić mogą ci wszyscy, którym nie było dane kształcić się w szkołach polskich za czasów zaborczych lub też w chwili obecnej rodzice tych dzieci polskich, które dziś jeszcze w Niemczech zmuszone są naukę otrzymywać z rąk niemieckich nauczycieli.

Nauczyciele niemieccy w Polsce tak szkół powszechnych jak i średnich zorganizowani są od lipca (26) 1920 roku w potężny związek zawodowy, który pod kierownictwem nauczycieli: Radtkego, Gutschego, Dr. Schönbecka, dr. Beckmanna, Kietzmanna, Kampa, Gramsego itd. czyni starania o utrzymanie ducha niemieckiego wśród stanu nauczycielskiego, o wysokie zawodowe kwalifikacje naukowe swych członków i żywy kontakt tak nauczycieli pomiędzy sobą jak i z kołami nauczycielskimi w Rzeszy Niemieckiej.

W skład obecnego zarządu centralnego z siedzibą w Bydgoszczy wchodzi: Paweł Jendrike, kier. szkoły w Bydgoszczy jako przewodniczący, prof. Jerzy Greksch jako II przewodniczący, Fryderyk Hopp jako skarbnik, Erich Urban jako I sekretarz i Małgorzata Schaube jako II sekretarka, wszyscy z Bydgoszczy. Przewodniczącym organizacji okręgowych są: Moritz Kitzmann, okręg nadnotecki, Ludomir Knechtel — Poznań, Oton Grams — Grudziądz, Alfons Urbanek — Katowice, Jerzy Matuschek — Bielsko, Jan Müller — Stanisławów i Oton Ziehlke — Łódź.

Jako dowód, że nauczyciele w szkołach niemieckich są istotnie Niemcami, może posłużyć liczba członków Związku Niemieckich Nauczycieli i Nauczycielek w Polsce przy porównaniu jej z liczbą nauczycieli w szkołach niemieckich. Według sprawozdania Pawła Dobbermana, kierownika Oddziału Szkolnego Niemieckiego Zjednoczenia w Sejmie i Senacie, na str. 606. „Deutsche Blaetter in Polen” rok 1925 zeszyt 10/11, w dniu 29 czerwca 1925 r. liczył wyżej wspomniany Związek 1318 członków (bez Śląska, który wtedy nie należał do ogólnego Związku). W szkołach niemieckich publicznych i prywatnych w roku 1924/25 (bez Śląska) było nauczycieli 1167, w szkołach polsko-niemieckich 425 nauczycieli. Gdybyśmy przyjęli, że połowa z tych ostatnich nauczycieli należy do narodowości niemieckiej, to uzyskalibyśmy ogólną cyfrę 1580 nauczycieli niemieckich. Jak zauważyć można, cyfra ta nie odbiega zbyt od liczby członków Związku, będących wyłącznie Niemcami. Zresztą nieznaną różnicę mogła spowodować albo mniejsza liczba nauczycieli niemieckich w szkołach polsko-niemieckich albo też fakt nienależenia wszystkich nauczycieli niemieckich do Związku.

W roku szkolnym 1926/27 w szkołach niemieckich było 1595 nauczycieli czyli na każdą szkołę przypadało przeciętnie dwóch nauczycieli, w szkołach polsko-niemieckich było 560 nauczycieli, czyli trzech na jedną szkołę. Szkoły ostatnie liczą zazwyczaj więcej uczniów, tak że liczba nauczycieli musiała być również większa. Z poszczególnych województw szkolnictwo niemieckie jest najlepiej wyposażone w siły nauczycielskie na terenie województwa śląskiego, bowiem 5 nauczycieli przypada tam na jedną szkołę, potem województwo łódzkie — trzech nauczycieli na jedną szkołę, krakowskie 2,7, pomorskie 1,8, poznańskie, łwowskie i Stanisławowskie po 1,4 i warszawskie 1,1 nauczyciel na jedną szkołę.

Na tem kończymy rozpatrywanie położenia niemieckiego szkolnictwa powszechnego w Polsce, nie wdając się w analizę wartości naukowej tego szkolnictwa, gdyż to zaprowadziłoby nas zadaleko i wykraczałoby poza ramy intencji tego artykułu.

Obecnie przechodzimy do omówienia niemieckiego szkolnictwa średniego, które dla rozwoju mniejszości narodowościowych posiada już mniejsze znaczenie. Charakterystycznym jest, że Traktat o ochronie mniejszości narodowych nie przewidywał obowiązku ze strony Państwa zakładania publicznych szkół średnich (gimnazjów). To też kwestja ta poza Konwencją Genewską dla Górnego Śląska, jak już wyżej o tem wspomniano, nie jest ustawowo na ziemiach polskich uregulowana. Poniżej podajemy zestawienie niemieckiego szkolnictwa średniego z roku szkolnego 1925/26, gdyż dane z roku 1926/27 nie były nam dostępne. Jak z zestawienia tego widzimy, wszystkich szkół średnich na całym obszarze Rzeczypospolitej o niemieckim języku wykładowym było 58 oraz szkół średnich z językiem wykładowym polskim i niemieckim, gdzie dla młodzieży niemieckiej istnieją osobne klasy z niemieckim językiem wykładowym, było 3 czyli razem szkół średnich niemieckich 41. W szkołach niemieckich oddziałów było 370 oraz uczniów 9490, w polsko-niemieckich szkołach 44 oddziałów i 1489 uczniów, czyli razem 414 oddziałów i 10979 uczniów. Biorąc znowu jako zasadę, że w szkołach polsko-niemieckich była połowa uczniów narodowości polskiej a druga

NIEMIECKIE SZKOLNICTWO ŚREDNIE Rok szkolny 1925/26

L. b.	S z k o ł y	O d d z i a ł y												
		Ogółem		Elemen. wst. klas.		Niższe I—III kl.		Klasycz. IV—VIII		Human. IV—VIII		Mat.-prz. IV—VIII		
		Oddział.	Uczniów	Oddział.	Uczniów	Oddział.	Uczniów	Oddział.	Uczniów	Oddział.	Uczniów	Oddział.	Uczniów	
Szkoły średnie z językiem wykładowym niemieckim														
		Ogółem	570	9490	58	1186	138	4356	14	406	104	2196	56	1566
	Woj. łódzkie ogółem	59	1660	17	528	19	653	—	—	17	519	6	160	
1	1 szk. śred.	18	698	4	123	6	256	—	—	8	519	—	—	
2	2 „ „	12	366	4	97	3	136	—	—	5	135	—	—	
3	3 „ „	13	355	3	60	4	135	—	—	—	—	6	160	
4	4 „ „	8	99	4	29	3	54	—	—	1	16	—	—	
5	5 „ „	8	142	2	19	3	72	—	—	3	51	—	—	
	Woj. poznań. ogółem	103	2557	16	280	34	982	—	—	41	850	12	265	
6	1 szk. śred.	10	132	3	25	3	58	—	—	4	49	—	—	
7	2 „ „	10	178	3	37	3	72	—	—	4	69	—	—	
8	3 „ „	10	251	—	—	3	114	—	—	7	137	—	—	
9	4 „ „	6	74	—	—	3	39	—	—	—	—	3	35	
10	5 „ „	9	141	3	28	3	80	—	—	3	53	—	—	
11	6 „ „	14	414	—	—	5	208	—	—	5	117	4	89	
12	7 „ „	10	278	3	82	3	92	—	—	4	104	—	—	
13	8 „ „	18	450	3	91	6	170	—	—	9	189	—	—	
14	9 „ „	16	439	1	17	5	149	—	—	5	132	5	141	
	Woj. pomor. ogółem	60	1322	13	198	19	587	—	—	19	348	9	189	
15	1 szk. śred.	12	208	3	38	3	108	—	—	6	62	—	—	
16	2 „ „	9	92	3	20	3	37	—	—	3	35	—	—	
17	3 „ „	12	346	4	95	5	176	—	—	—	—	3	75	
18	4 „ „	10	217	3	45	4	114	—	—	—	—	3	58	
19	5 „ „	11	342	—	—	4	152	—	—	3	61	—	—	
20	6 „ „	3	61	—	—	—	—	—	—	—	—	3	56	
21	7 „ „	3	56	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
	Woj. śląskie ogółem	133	3814	12	380	60	1955	14	406	18	321	29	752	
22	1 szk. śred.	7	116	—	—	3	68	—	—	1	2	3	46	
23	2 „ „	12	315	—	—	6	183	—	—	—	—	6	132	
24	3 „ „	10	345	—	—	7	274	—	—	3	71	—	—	
25	4 „ „	11	433	4	219	5	158	—	—	1	14	1	42	
26	5 „ „	7	167	—	—	3	82	4	85	—	—	—	—	
27	6 „ „	8	230	—	—	3	77	5	153	—	—	6	217	
28	7 „ „	19	724	—	—	8	359	5	168	—	—	5	145	
29	8 „ „	10	359	—	—	5	194	—	—	—	—	4	95	
30	9 „ „	4	95	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
31	10 „ „	14	371	—	—	5	181	—	—	5	115	4	75	
32	11 „ „	3	95	—	—	3	95	—	—	—	—	—	—	
33	12 „ „	7	135	4	74	3	61	—	—	3	61	—	—	
34	13 „ „	6	174	—	—	3	113	—	—	—	—	—	—	
35	14 „ „	9	156	4	87	3	59	—	—	2	10	—	—	
36	15 „ „	6	119	—	—	3	71	—	—	3	48	—	—	

L. b.	S z k o ł y	O d d z i a ł y											
		Ogółem		Elemen. wst. klas.		Niższe I—III kl		Klasycz. IV—VIII		Human. IV—VIII		Mat.-prz. IV—VII	
		Oddział.	Uczniów	Oddział.	Uczniów	Oddział.	Uczniów	Oddział.	Uczniów	Oddział.	Uczniów	Oddział.	Uczniów
57	Woj. lwow. ogółem	8	196	—	—	3	89	—	—	5	107	—	—
	1 szk. śred.	8	196	—	—	3	89	—	—	5	107	—	—
58	W. stanisław. ogółem.	7	141	—	—	3	70	—	—	4	71	—	—
	1 szk. śred.	7	141	—	—	3	70	—	—	4	71	—	—
Szkoły średnie z językiem wykładowym polskim i niemieckim													
	Ogółem	44	1489	—	—	22	882	6	167	5	81	11	359
39	Woj. łódzkie ogółem	8	133	—	—	3	52	—	—	5	81	—	—
	1 szk. śred.	8	133	—	—	3	52	—	—	5	81	—	—
40	Woj. śląskie ogółem	36	1356	—	—	19	830	6	167	—	—	11	359
	1 szk. śred.	20	737	—	—	9	378	—	—	—	—	11	359
41	2 " "	16	619	—	—	10	452	6	167	—	—	—	—

połowa niemieckiej, liczbę oddziałów niemieckich możemy ustalić na 392 a liczbę uczniów niemieckich, którzy otrzymują w szkołach średnich pełną naukę w języku niemieckim, na 10,234 uczniów. Na średnie szkolnictwo niemieckie (39 szkół) przypada w porównaniu z wszystkimi szkołami średnimi w Polsce (780 szkół) około 5%, co w porównaniu z odsetkiem wyżej wspomnianym trzynastu roczników dzieci o niemieckim języku ojczystym, który wynosi 2,79%, świadczyć może o dobrym rozwoju niemieckiego szkolnictwa średniego w Polsce. Liczba dzieci niemieckich, uczęszczających do szkół średnich, w porównaniu z liczbą dzieci niemieckich, uczęszczających do powszechnych szkół tak niemieckich jak i innych, prywatnych i publicznych (105,861) jest znacznie wyższa od analogicznej liczby wszystkich uczniów szkół średnich (216.552) w porównaniu z liczbą wszystkich uczniów szkół powszechnych (3.239.935). Odsetek bowiem dzieci niemieckich wynosi 9,7, podczas gdy odsetek wszystkich dzieci w całym Państwie wynosi tylko 6,7. Jest to najlepszym dowodem, że do niemieckich szkół średnich uczęszcza więcej dzieci niemieckich, niż ogółem dzieci do szkół średnich. Odsetek oddziałów niemieckich szkół średnich (5,4) w stosunku do ogółu oddziałów szkół średnich (7,265) jest nieco wyższy od odsetka (5,1) szkół niemieckich, natomiast odsetek uczniów w niemieckich szkołach średnich (4,7%) jest niższy od odsetka szkół i odsetka oddziałów szkolnych. Jest on jednakże wyższy od odsetka trzynastu roczników dzieci niemieckich (2,79). Poniżej podajemy jeszcze zestawienie stosunku niemieckich szkół średnich do ogółu szkół średnich

w poszczególnych województwach z podziałem na szkoły, oddziały i uczniów oraz dla celów porównawczych podajemy odsetek trzynastu roczników dzieci niemieckich w stosunku do ogółu dzieci.

STOSUNEK NIEMIECKICH SZKÓŁ ŚREDNICH DO OGÓŁU SZKÓŁ ŚREDNICH.

	Odsetek niemieckiego szkolnictwa średniego			Odsetek 13 roczników dzieci niemieckich
	szkół	oddział.	uczniów	
Polska	5.0%	5.4%	4.7%	2.79%
Woj. łódzkie	6.8 „	8.6 „	8.6 „	5.5 „
„ poznańskie	25.7 „	15.1 „	11.8 „	10.2 „
„ pomorskie	25.5 „	20.5 „	16.0 „	9.3 „
„ śląskie	41.0 „	37.8 „	36.1 „	10.9 „
„ lwowskie	3.1 „	1.1 „	0.8 „	0.5 „
„ stanisławowskie	4.0 „	2.7 „	1.7 „	1.2 „

Z zestawienia tego widzimy, że we wszystkich tych województwach, gdzie istnieją niemieckie szkoły średnie odsetek szkół, oddziałów, a nawet uczniów jest na ogół znacznie wyższy niż odsetek dzieci niemieckich. Świadczy to o lepszym rozwoju szkolnictwa niemieckiego nawet w szkolnictwie średnim od ogółu szkolnictwa średniego w Polsce oraz, że ilość szkół średnich w zupełności odpowiada istotnym wymaganiom ludności niemieckiej.

Stwierdzić więc z całą obiektywnością musimy, że stan szkolnictwa niemieckiego w Polsce jest zadowalniający i że przez rozbudowę szkolnictwa niemieckiego w Polsce umożliwimy się mniejszości niemieckiej w Polsce pielęgnowanie i zachowanie najważniejszych właściwości narodowych, jakimi są niewątpliwie kultura i język niemiecki.

Zygmunt Stoliński.

Spór narodowościowy w Cerkwi Prawosławnej w Polsce

Do zagadnień mających poważne znaczenie w uregulowaniu stosunków narodowościowych w Polsce, należy bezsprzecznie rozwiązanie sporu narodowościowego, terenem którego od dłuższego czasu jest Cerkiew Prawosławna w Polsce.

Zagadnienie to powstało w całej swej rozciągłości z chwilą gdy w skład Państwa Polskiego na wschodzie weszły prowincje zaludnione